

Posudek na diplomovou práci Zuzany Kálalové „Interpretační možnosti posledních čtyřher A. P. Čechova. K reflexi filosofie Marca Aurelia u A. P. Čechova“

Předkládaná práce je výsledkem samostatné analytické práce, která již obsahuje zárodky vědeckého myšlení. Diplomandka se totiž rozhodla prověřit a analyzovat tvrzení o vlivu filozofa Marca Aurelia na tvorbu A. P. Čechova, které nebylo doposud za pomoci skutečné analýzy ani potvrzeno, ani vyvráceno. Jediným dosavadním pramenem ke studiu této problematiky jsou dva vydané soupisy aforismů Marca Aurelia z jeho díla *Hovory k sobě*, které zvýraznil A. P. Čechov ve svém exempláři ruského překladu antického filozofa a císaře (A. Chanilo a P. Urban).

Před diplomandkou tedy stál nelehký úkol, a sice sama, svou vlastní analýzou najít sémantické spojnice mezi oběma autory. Byla si přitom vědoma rizika, který tento postup, podobný skutečnému „laboratornímu pokusu“, přináší: totiž to, že se žádná přímá souvislost neprokáže. Avšak i negativní výsledek v určitém výzkumu nás může posunout dále, a proto považuji tuto práci za přínosnou.

Diplomandka se plně soustředila na základní problém svého výzkumu, což vedlo k používání pouze vybrané sekundární literatury a k upozadění dalších, obvyklejších aspektů výzkumu tvorby A. P. Čechova. Metodologický postup si zvolila sama: srovnávání východisek filozofie stoicismu s vybranými aforismy Marca Aurelia a jejich sémantická analýza na pozadí znalosti čechovovské sekundární literatury a využití vlastního interpretačního potenciálu. Zkoumá tedy jak některé dosavadní výsledky ruské, německé i anglické sekundární literatury, zkoumající obecně sémantické či některé „filozofické“ kategorie v díle Čechova, jak je lze aplikovat na stoické filozofické výroky Marca Aurelia, a doplňuje je i vlastními interpretačními postřehy. Jedná se o témata „bytí“ či „pobytu“ ve světě, vztah mikro-a makrokosmu a dle mého názoru obsahuje práce i zárodek analýzy vztahu subjekt-objekt ve smyslu modernistického mizení hranic, kdy však ještě přetrvává touha po harmonii vesmírného řádu.

Zuzana Kálalová práci přehledně a dle svého vlastního uvážení rozčlenila do čtyř kapitol (kromě Úvodu a Závěru): nejprve se snaží zasadit dílo A. P. Čechova do kontextu moderny a přinést souhrnný pohled na dosavadní tvrzení o vlivu Marca Aurelia na Čechova, dále přináší informaci o Marcu Aureliovi, stoicismu, platónismu a traktátu *Hovory k sobě*, poté představuje ty části aforismů, které si Čechov vybral a zvýraznil, a v poslední kapitole je aplikuje jako interpretační podklad na dramata *Racek*, *Strýček Váňa*, *Tři sestry* a *Višňový sad*.

Z jejích závěrů bych zmínila ty, které považuji za nejpřínosnější. V části „Kosmopolitismus, humanismus a atomizace“ aplikuje tyto kategorie dle Marca Aurelia na

aspekt komunikace v Čechovových hrách a komentuje v tomto smyslu některé sekundární prameny. To, že nelze zcela jednoznačně odpovědět na otázku, zda Čechov zobrazuje spíše „atomizaci“ společnosti, či jestli spíše nabádá k „sounáležitosti“ a „humanismu“ ve smyslu Marca Aurelia, je podle mého soudu pro jeho tvorbu typické: patří modernismu, v němž začíná hrát svou roli moment indifference a koexistence kladů a záporů (a snad bychom právě i zde mohli operovat Mathauserovým termínem „míjení se“, které český vědec použil i v souvislosti s Čechovem). Tématy „Práce, praxe a nečinnost“ se literární věda zabývala i mimo souvislostí s filozofií Marca Aurelia. Proto v této části diplomandka nakonec shrnuje postoje postav k aktivní práci a porovnává je s vlastními výroky Čechova, které zase korespondují (na základě jejího srovnání) s výroky Marca Aurelia. V části „Komplexnost světa, dobro a zlo“ nahlíží opět na tuto problematiku z hlediska stoicismu. Ukazuje se, že takto lze interpretovat i dosavadní problematiku žánru jeho her (tragédie či komedie?). Kálalová dále píše o ambivalencích, které procházejí celou Čechovovou tvorbou a opět nastiňuje možnosti srovnání s Marcem Aureliem a jeho toleranci k lidskému jednání. Dodávám, že tato část by mohla být východiskem k dalšímu tématu, a sice problematice theodiceí v modernismu. Podobně je pojatá část „Problematika poznatelnosti života; nesud!“, kdy z tohoto hlediska píše o objektivitě a morální indiferenci k ději a o fenoménu náhody. K interpretaci tohoto filozofického postoje pak diplomandce slouží nejen výroky postav, ale i některé scénické aspekty Čechovových her jako zmínky či aluze nebo pauzy. V závěru této části pak uvádí výroky Marca Aurelia, které překvapivě shodně korespondují jak s množstvím dosavadních výsledků bádání v oblasti výše zmíněné objektivitě či náhody, tak i s výroky některých Čechovových postav. V části „Budoucnost“ se dle mého názoru ukazují naopak shody s Marcem Aureliem pouze marginální; zdá se, a diplomandka to dokládá, že Čechov sice nebyl přesvědčen, avšak snad alespoň chtěl věřit v lepší budoucnost. Spojuje ji však (snad dle Marca Aurelia) s prací a k tomuto filozofovi odkazuje i motiv kontinuity lidských pokolení (na druhou stranu je tento motiv typický i pro ruské myšlení Nikolaje Fjodorova!). Tato část je dle mého mínění nejlépe propracována a diplomandka zde shromáždila i nejvíce vlastních příkladů (k problematice jejich uvádění níže). Část „Smysl života; jak žít?“ je pak v jejím podání interpretace vztahu ke křesťanství, resp. k Bohu. Patří sem i problematika utrpení a snášení vlastního údělu. Zmiňuje i aspekt „boží jiskry“ jakožto energie schopné měnit svět (Fortarel), který pak diplomandka porovnává s východisky vitalismu. Dodávám, že tady by mohla vést spojnice ke gnosticismu, pro nějž je „boží jiskra“ jednou ze základních kategorií. Kálalová zmiňuje i postavy lékařů, jejichž interpretaci od R.-D. Klugeho doplňuje výroky Marca Aurelia o víře v kosmos a přirozený život v něm, kterou však postavy lékařů

postrádají a kterou patrně neměl (doloženo na zápiscích Čechova) ani sám spisovatel, který si stěžoval na to, že nedokáže uvést v soulad city a rozum.

Pokud bychom tedy závěrem měli odpovědět na otázku, zda byl či nebyl A. P. Čechov ovlivněn četbou *Hovorů k sobě*, pak můžeme říci, že předkládaná analýza Zuzany Kálalové tuto hypotézu spíše potvrzuje, nežli vyvrací, a že argumenty, které snesla a interpretovala ve světle stoických výroků římského císaře, jsou přesvědčivé.

Jak bylo zmíněno již na počátku, diplomandka pracovala samostatně. Její samostatnost však někdy měla za následek i neuposlechnutí některých rad, které mohly ve výsledku práci prospět. Protože však neústupnost diplomandky byla vedena maximálním soustředěním na téma práce, pojmám následující poznámky spíše jako podnět k doplňujícímu dialogu.

- Snažila bych se představit nejprve A. P. Čechova ve světle reflexí filozofických systémů v jeho díle obecně. Pokud diplomandka zmiňuje vztah k Nietzschevi, Schopenhauerovi a Jungovi (D. Kšicová), pak jej mohla také na příkladu i další sekundární literatury doložit a snažit se načrtnout, v jakém vztahu k recepci stoicismu se tyto ostatní filozofické systémy nacházejí. V tomto případě by nemusela psát velmi obecně pojatou podkapitolu „Obecná charakteristika Čechovova díla“ či „Konec 19. století v Rusku a pojem moderny“ – přes širší recepci dobové filozofie by pojem moderny vytanul sám; pro dané téma není zapotřebí „obecné“ charakteristiky, která by musela být mnohem obširnější (zde se zaměřuje právě jen na recepci filozofie). Recepci Marca Aurelia jako konkrétní příklad další možnosti filozofické interpretace bych pak použila jako další část či kapitolu, která by doložila i mou samostatnou kreativní práci. Nedělila bych aforismy Marca Aurelia od jejich přímé interpretace v literárních textech do dvou kapitol.
- S tím souvisí i to, že diplomandka (jak je ovšem velmi časté) nezpracovala samostatně kapitolu shrnující dosavadní odbornou literaturu a od ní neoddělila vlastní interpretační části. To, že používá výchozího tvrzení jako základu pro své vlastní analýzy, ztěžuje při běžném čtení orientaci v textu a jednoznačné vymezení počátku vlastních analýz.
- Diplomandka byla velice skromná při uvádění příkladů z Čechovových her. Určitě by neuškodilo, kdyby neodkazovala pouze na určitou repliku v poznámce, ale přímo ji jako názorný příklad uvedla do textu.
- Z výzkumu vyplynulo, že reflexi filozofického myšlení nelze hledat pouze na úrovni sémantické, nýbrž že se promítá i do roviny žánrového určení či scénické kompozice.

Tyto výtky však nemají vliv na mnou navrhované hodnocení: práce Zuzany Kálalové je projevem samostatného rodícího se vědeckého myšlení, akribie, přesnosti v uvádění citované literatury a schopnosti pracovat se sekundární literaturou v ruštině i němčině. Kromě toho jako první provedla srovnávací analýzu tvrzení o vlivu Marca Aurelia na Čechovovo dílo, která tak obohacuje a upřesňuje dosavadní výzkumy v oblasti recepce filozofie u tohoto spisovatele. Proto navrhuji hodnotit diplomovou práci známkou **výborně**.

V Praze, 1. 9. 2010

Helena Ulbrechtová

